

بررسی میزان آگاهی، نگرش و مهارت دانشجویان مرکز تربیت معلم خاوران زنجان در زمینه سرطان پستان ۷۹-۱۳۷۸

دکتر سوسن عزیز محمدی *، محمد مسعود وکیلی *، دکتر نورالدین موسوی نسب *

کامبیز کیانی **، کتابون وزیری ***

خلاصه:

این پژوهش یک مطالعه توصیفی (K.A.S Survey) می باشد که جهت تعیین میزان آگاهی، نگرش و مهارت افراد مورد مطالعه در زمینه سرطان پستان انجام شد. جامعه مورد مطالعه عبارت بود از کلیه دانشجویان سال اول مرکز تربیت معلم خاوران شهر زنجان که تعداد آنها در زمان انجام پژوهش (نیمسال دوم تحصیلی ۷۹-۷۸)، ۱۴۵ نفر بود. داده های مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه بررسی آگاهی و نگرش (بصورت کتبی) و چک لیست سنجش میزان مهارت در زمینه خود آزمایی سرطان پستان (بصورت مشاهده ای) تکمیل گردید. یافته های پژوهش نشان داد که در زمینه سئوالات مرتبط با حیطه شناختی، از حداقل ۳۴ درصد تا حداکثر ۹۴ درصد افراد مورد مطالعه فاقد آگاهی صحیح بوده اند در حالیکه در زمینه سئوالات نگرشی در کل حدود ۹۰ درصد افراد مورد مطالعه دارای نگرش مثبت (موافق) بوده اند.

در رابطه با حیطه روانی - حرکتی (مهارت) نیز هیچ کدام از آنها قادر به انجام عمل خود آزمایی پستان بطور صحیح نبودند که علت این امر می تواند عدم ارائه برنامه های آموزش بهداشت مناسب و مؤثر علی رغم وجود نگرش و تمایل بسیار خوب در جامعه مورد مطالعه باشد.

واژه های کلیدی: آگاهی، نگرش، مهارت، سرطان پستان، مرکز تربیت معلم، زنجان، ایران.

مقدمه:

مورد جدید سرطان مهاجم پستان در بین زنان ایالت متحده تشخیص داده شده است (۱). احتمال بروز سرطان پستان در زنان آمریکایی در دهه ۱۹۷۰ یک زن از هر ۱۳ نفر بوده است (۳) در حالیکه در سال ۲۰۰۰ این احتمال به یک نفر از هر ۷ نفر رسیده است (۴) و در حال حاضر

سرطان پستان پس از سرطان غیرملانومی پوست، شایعترین نوع سرطان در میان زنان بوده (۱) و ۳۲٪ موارد سرطان زنان را تشکیل می دهد (۳). طبق پیش بینی انجمن سرطان آمریکا در سال ۲۰۰۰ در حدود ۱۸۲۸۰۰

* اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان زنجان.

** پزشک عمومی.

*** دانشجوی پزشکی.

روش کار:

این پژوهش یک مطالعه توصیفی (K.A.S Survey) می‌باشد. جامعه مورد مطالعه عبارت است از دانشجویان سال اول مرکز تربیت معلم خواجه‌نیر شهر زنجان به تعداد ۱۴۵ نفر که تمامی آنها در مطالعه شرکت داده شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه بود که شامل چهار بخش اطلاعات فردی، سؤالات مربوط به آگاهی، سؤالات مربوط به نگرش و چک لیست مربوط به مهارت در زمینه نحوه انجام خود آزمایی پستان بود. سؤالات مربوط به آگاهی و نگرش بصورت کتبی و بطور همزمان توسط افراد مورد مطالعه تکمیل گردید و چک لیست مربوط به مهارت، از طریق مصاحبه و مشاهده تکمیل گردید. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، داده‌ها استخراج و طبقه‌بندی شده و با استفاده از شاخصهای آماری پراکندگی و تمایل مرکزی مورد بررسی قرار گرفتند. زمان انجام این پژوهش نیمسال دوم تحصیلی ۷۸-۷۹ بود.

نتایج:

پس از استخراج و توصیف داده‌های گردآوری شده، نتایج زیر مشاهده گردید:

میانگین سنی افراد مورد مطالعه ۱۹/۷ سال و کمترین و بیشترین سن مشاهده شده به ترتیب ۱۸ و ۲۲ سال بود (با انحراف معیار ۱/۰۰۱ سال). از نظر وضعیت تأهل، ۸۸/۳٪ افراد مورد مطالعه مجرد و ۱۱/۷٪ آنها متأهل بودند. از نظر نوع دیپلم نیز ۳۴٪ افراد، دارای دیپلم علوم تجربی، ۳۳٪ دارای دیپلم ریاضی - فیزیک و ۳۳٪ نیز دارای دیپلم علوم انسانی بودند. همچنین از نظر رشته تحصیلی ۲۴٪ در رشته ریاضی، ۲۶٪ در رشته زبان انگلیسی و ۵۰٪ در رشته آموزش ابتدایی مشغول به تحصیل بودند.

سرطان پستان دومین علت مرگ و میر ناشی از سرطان در بین زنان می‌باشد (۱).

گزارشات تکان دهنده در مورد سرطان پستان در زنان حاکی از آن است که در هر سه دقیقه یک زن مبتلا به سرطان پستان تشخیص داده می‌شود و در هر ۱۲ دقیقه یک زن به علت سرطان پستان فوت می‌کند (۴). بدین ترتیب سرطان پستان از مسائل مهم بهداشتی است که سلامت زنان را تهدید می‌کند و به عنوان یکی از اولویتهای پژوهشی مهم کشور مطرح می‌باشد. از آنجا که عوامل خطر مرتبط با سرطان پستان غالباً غیر قابل مداخله هستند، تأکید اصلی برنامه‌های پیشگیری از سرطان پستان، بیشتر بر تشخیص زودرس آن متمرکز می‌باشد (۳).

انجمن سرطان آمریکا برای تشخیص زودرس سرطان پستان در زنان بر سه اصل تأکید می‌نماید که شامل غربالگری از طریق ماموگرافی، معاینه توسط پزشک و کارکنان بهداشتی و خود آزمایی پستانها می‌باشد (۲).

در این میان معاینه پستانها بطور مرتب و منظم توسط خود زنان (خودآزمایی) به دلیل مقرون به صرفه بودن، سادگی، دسترسی و تأثیری که در تشخیص به موقع سرطان دارد، مورد توجه فراوان قرار دارد. لازمه دستیابی به چنین هدفی ارتقاء میزان آگاهی، ایجاد نگرش مناسب و ایجاد مهارت کافی در زنان از طریق برنامه‌های مؤثر آموزش بهداشت می‌باشد به گونه‌ای که زنان قادر به انجام صحیح و منظم خود آزمایی پستان گردند.

هدف کلی در این پژوهش تعیین نیازهای آموزشی جامعه مورد مطالعه از نظر میزان آگاهی، نگرش و مهارت در زمینه سرطان پستان بوده است تا براین اساس بتوان نسبت به طراحی و اجرای برنامه‌های آموزش بهداشت اقدام گردد.

از میان افراد مورد مطالعه ۱۱٪ از آنها قبلاً اطلاعاتی در مورد سرطان پستان کسب کرده بودند که مهمترین منبع مورد اشاره آنها رادیو و تلویزیون (۳۱٪) و کمترین منبع روزنامه (۶٪) بوده است.

در قسمت سئوالات مربوط به آگاهی راجع به سرطان پستان، نتایج بدست آمده بشرح زیر بود:

در رابطه با این سؤال که سرطان پستان چند درصد از کل سرطانهای مربوط به زنان را تشکیل می‌دهد، ۵/۵٪ گزینه درست (۳۰٪) و ۹۴/۵٪ گزینه نادرست را انتخاب نمودند. در رابطه با این سؤال که در میان سرطانهای منجر به مرگ در زنان، سرطان پستان مقام چندم را دارا می‌باشد، ۷/۵٪ گزینه درست (دومین مقام) و ۹۲/۵٪ گزینه نادرست را انتخاب نمودند. در رابطه با این سؤال که با انجام مرتب خود آزمایی پستان چند درصد ضایعات پستانی قابل کشف می‌باشد، ۲۸/۹٪ گزینه درست (۸۵ درصد) و ۷۱/۱٪ گزینه نادرست را انتخاب نمودند. در رابطه با سن شروع معاینه پستانها در خانمها، ۲۱/۳٪ افراد مورد مطالعه گزینه درست (۲۰ سالگی) و ۷۹/۷٪ گزینه نادرست را انتخاب نمودند. در رابطه با فواصل زمانی مناسب جهت انجام خود آزمایی پستانها، ۱۶/۵٪ افراد گزینه درست (هر ماه) و ۸۳/۵٪ گزینه نادرست را انتخاب نمودند. در رابطه با بهترین زمان جهت انجام معاینه پستانها ۱۵/۸٪ افراد گزینه درست (۲ الی ۳ روز بعد از قطع خونریزی عادت ماهانه) و ۸۴/۲٪ گزینه نادرست را انتخاب نمودند.

در رابطه با عوامل افزایش دهنده احتمال ابتلاء به سرطان پستان گزینه‌های انتخابی درست عبارت بودند از: چاقی زیاد (۲۸/۹٪)، رژیم غذایی پرچربی (۳۴/۴٪)، سابقه ابتلاء به سرطان پستان در فامیل نزدیک (۴۶/۹٪)، سن بالای ۴۰ سال (۲۹/۶٪)، زنانی که هرگز حامله نشده‌اند (۲۲٪)، سابقه قبلی ابتلاء یکی از پستانها به

سرطان (۶۳/۴٪)، اولین حاملگی بالای ۳۰ سال (۱۹/۳٪)، شروع عادت ماهیانه زیر ۱۲ سالگی (۸/۹٪)، یائسگی بالای ۵۵ سال (۱۳/۱٪).

در مورد عواملی که با افزایش احتمال ابتلاء به سرطان پستان ارتباطی ندارند نیز پاسخهای انتخابی درست عبارت بودند از: لاغری زیاد (۲۲/۷٪)، سابقه وارد شدن ضربه به پستان (۷/۵٪)، مصرف قرصهای جلوگیری از بارداری (۱۹/۳٪).

در رابطه با سئوالات مرتبط با علائم احتمالی ابتلاء به سرطان پستان نیز گزینه‌های انتخابی درست عبارت بودند از: وجود درد در پستان (۶۲٪) ترشح خونی از پستان (۵۲/۴٪)، وجود توده پستانی (۷۷/۹٪)، وجود خال در پستان (۱۸/۶٪)، وجود توده در زیر بغل (۳۳/۷٪)، قرمزی پوست پستان (۲۴/۸٪)، زخم پستان (۴۹/۶٪)، رگهای برجسته روی پستان (۲۱/۳٪)، ایجاد کشیدگی نوک پستان به تازگی (۱۸/۶٪)، چروکیدگی پوست پستان (۱۳/۱٪).

در رابطه با حیطة نگرشی تعداد ۱۰ مورد سؤال طراحی گردید و جهت سنجش نحوه نگرش افراد مورد مطالعه از مقیاس درجه بندی نگرش لیکرت استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که فقط در رابطه با سؤال «به نظر من سرطان پستان یک بیماری کشنده است»، ۲۱/۴٪ افراد نگرش مخالف داشتند و در مورد سایر سئوالات نگرشی درصد افراد مخالف بسیار اندک و یا صفر بود. همچنین بطور متوسط حدود ۹٪ افراد مورد مطالعه در رابطه با سئوالات نگرشی بی‌نظر بودند، در حالیکه در مورد تمامی سئوالات (به جز سؤال فوق الذکر) حدود ۹۰٪ افراد مورد مطالعه دارای نگرش موافق و کاملاً موافق بودند. بالاترین درصد موافقین نیز مربوط به وجود تمایل به کسب اطلاعات کامل در زمینه سرطان پستان بود (۹۵/۵٪). جدول ۱ نتایج این یافته‌ها را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی مطلق پاسخهای ارائه شده به سئوالات نگرشی در زمینه سرطان پستان (زنجان ۱۳۷۸-۷۹)

ردیف	سئوالات نگرشی	کاملاً موافق %	موافق %	بی نظر %	مخالف %	کاملاً مخالف %
۱	به نظر من سرطان پستان یک بیماری شایع در زنان است .	۵۱	۳۶/۹	۱۰/۷	۱/۴	۰
۲	به نظر من سرطان پستان یک بیماری کشنده است .	۳۱/۷	۳۰/۳	۱۶/۶	۲۰/۷	۰/۷
۳	به نظر من تشخیص زودرس سرطان پستان سبب نجات فرد مبتلا می شود	۶۵/۴	۲۴/۲	۱۰/۴	۰	۰
۴	به نظر من خودآزمایی پستانها روش مناسبی جهت تشخیص زودرس سرطان پستان است .	۷۵	۱۶	۹	۰	۰
۵	به نظر من تمامی خانمها از سن معینی باید خودآزمایی پستانها را انجام دهند .	۷۷/۲	۱۶/۶	۶/۲	۰	۰
۶	به نظر من رعایت فواصل زمانی معین جهت خودآزمایی پستانها مهم است .	۶۵	۲۳/۲	۱۱/۱	۰	۰/۷
۷	من مایل هستم در زمینه سرطان پستان اطلاعات کاملی کسب کنم .	۷۲/۵	۲۲/۸	۴/۷	۰	۰
۸	من مایل هستم نحوه صحیح انجام خودآزمایی پستان را یاد بگیرم	۷۱/۸	۲۲	۶/۲	۰	۰
۹	من مایل هستم عمل خودآزمایی پستانها را بطور مرتب انجام دهم	۶۴/۸	۲۴/۸	۹	۱/۴	۰
۱۰	به نظر من علاوه بر انجام مرتب خودآزمایی پستان لازم است در فواصل زمانی معین به پزشک مراجعه کنم .	۶۰/۷	۳۰/۳	۷/۶	۱/۴	۰

داده‌های جمع آوری شده در رابطه با میزان مهارت افراد مورد مطالعه در زمینه توانایی انجام عمل خودآزمایی پستانها بطور صحیح، نشان داد هیچ کدام از آنها قادر به انجام این عمل نمی‌باشند.

بحث و نتیجه‌گیری:

اگر چه سرطان پستان به عنوان تهدیدی جدی برای سلامتی و یکی از علل مهم مرگ در زنان مطرح می‌باشد، ولی مشاهده می‌شود فقط ۱۱٪ از افراد مورد مطالعه قبلاً در باره آن اطلاعاتی کسب نموده‌اند و منبع عمده کسب اطلاع در این گروه رادیو و تلویزیون بوده است که به دلایل فرهنگی این دو رسانه جهت ارائه بسیاری از اطلاعات ضروری در این زمینه مناسب نیستند. در رابطه با سئوالات مرتبط با آگاهی در زمینه سرطان پستان از جمله شروع بیماری، چندمین علت مرگ از سرطان در زنان،

نقش خودآزمایی مرتب پستان در کشف توده‌های پستانی، سن شروع معاینه پستانها، فواصل زمانی انجام خودآزمایی و بهترین زمان انجام معاینه پستان، نتایج نشان می‌دهد که حدود ۷۰ الی ۹۰ درصد از افراد مورد مطالعه فاقد آگاهی صحیح و کافی بوده‌اند که یکی از علل عمده این امر می‌تواند عدم طراحی و اجرای برنامه‌های آموزش بهداشت باشد. در رابطه با سئوالات مرتبط با آگاهی در زمینه عوامل افزایش دهنده احتمال ابتلاء به سرطان پستان نیز نتایج نشان داد که حداقل ۵۳٪ (سابقه ابتلاء به سرطان پستان در فامیل نزدیک) تا حداکثر ۹۱٪ (شروع عادت ماهانه قبل از سن ۱۲ سالگی) پاسخهای انتخابی نادرست بوده است. از آنجا که آگاهی از این حالات در مقابله با بیماری سرطان پستان می‌تواند مؤثر باشد، ارتقاء سطح آگاهی گروه هدف در این زمینه، از اهمیت زیادی برخوردار خواهد گردید. از طرفی بیش از

انجام درست، مرتب و منظم خود آزمایی پستان می‌باشد، ایجاد مهارت لازم در افراد مورد مطالعه همراه با ارتقاء میزان آگاهی و دانش مربوطه حائز اهمیت فراوان می‌باشد و با توجه به وظیفه شغلی جامعه مورد مطالعه در آینده و وجود میزان بسیار بالایی از علاقه و رغبت جهت اخذ اطلاعات و مهارت‌های لازم در این زمینه، پیشنهاد می‌شود در تحقیقات بعدی نسبت به طراحی، اجراء و ارزشیابی برنامه‌های آموزش بهداشت مناسب در جامعه مورد مطالعه اقدام گردد.

تقدیر و تشکر:

از معاونت محترم آموزشی و پژوهشی دانشگاه، واحد ارتباطات و آموزش بهداشت، بهداشت خانواده، سمعی و بصری و کامپیوتر مرکز بهداشت استان، واحد سمعی و بصری معاونت فرهنگی دانشگاه و مرکز تربیت معلم خاوران زنجان، تقدیر و تشکر می‌گردد. همچنین از حمایت‌های بیدریغ جناب آقای دکتر منوچهر مهران نیز صمیمانه سپاسگزاری می‌نمائیم.

کتابنامه:

- 1 - American , cancer . Society (ACS), " Statistics About Breast Cancer , Breast Cancer Network" ([Http://www3.cancer.org/Cancer inf/hoad - Contasp?st - Wi\\$ct=5& language=English](http://www3.cancer.org/Cancer inf/hoad - Contasp?st - Wi$ct=5& language=English)) - (American : ACS-2000)
- 2 - American cancer Society, " Breast Cancer Detection and Symptoms Breast Cancer Network" - (America : A.C.S- 2000).
- 3 - I.C.B.C, Vol-1. No-1, Tehran. Nov. 1998.
- 4 - " Seminar in oncologie " 1998; 24(supl.1)P.21.

۸۰٪ افراد، مصرف قرص خوراکی جلوگیری از بارداری را در افزایش احتمال ابتلاء به این بیماری مؤثر دانسته‌اند که با توجه به اهمیت برنامه کنترل موالید در کشور و وجود نسبت بالایی از مصرف قرص در میان زنان تحت پوشش برنامه‌های تنظیم خانواده، ارائه اطلاعات کافی در این زمینه ضروری می‌باشد.

در رابطه با سئوالات مرتبط با علائم و نشانه‌های احتمالی ابتلاء به سرطان پستان در مقایسه با سایر سئوالات حیطه شناختی، درصد بیشتری از افراد قادر به انتخاب گزینه‌های درست بوده‌اند که علت این امر می‌تواند وجود سابقه ذهنی قبلی افراد و تشابه علائم ذکر شده با سایر بیماری‌های سرطانی باشد، ولی نکته مهم عدم انتخاب گزینه‌های «وجود خال» و «قرمزی پوست پستان» به عنوان نشانه‌های احتمالی ابتلاء از جانب ۸۰٪ از افراد مورد مطالعه می‌باشد در حالیکه بدلیل آسانتر بودن مشاهده این علائم، آگاهی نسبت به این موضوع می‌تواند در کشف سریعتر بیماری کمک نماید.

برخلاف سئوالات حیطه شناختی، نتایج نشان می‌دهد افراد مورد مطالعه در زمینه اکثریت سئوالات حیطه نگرشی در سطح بسیار خوبی قرار دارند (بطور کلی حدود ۹۰٪ افراد دارای نگرش موافق بودند)، فقط در مورد سئوال شماره (۲) حدود ۲۲٪ با این نظر که سرطان پستان کشنده است مخالف بوده‌اند که علت آن می‌تواند پائین بودن میزان آگاهی افراد از بیماری سرطان پستان باشد. در رابطه با سئوالات حیطه روانی - حرکتی نیز هیچکدام از افراد مورد مطالعه مهارت انجام صحیح عمل خود آزمایی پستان را داران بودند که با توجه به سطح پائین میزان آگاهی در زمینه سرطان پستان چنین نتیجه‌ای منطقی به نظر می‌رسد. از آنجاکه آسانترین، در دسترس‌ترین و مقرون به صرفه‌ترین روش جهت تشخیص زودرس سرطان پستان،